

Галина СТОЯНОВА
кандидат історичних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1832-2265>

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ НА РЕЙДІ: ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ У ЖИТТІ ОДЕСЬКИХ МОРЯКІВ

Одеса – одне з найбільших портових міст Чорноморського регіону, яке має давню історію, пов'язану з морською торгівлею, міграціями та професією моряка. Можна з впевненістю сказати, що це місто на рейді, що знаходиться на перетині морських шляхів, культур та ритмів мобільності, а професія моряка виступає однією з найвиразніших ознак міського коду та є невід'ємною частиною міської ідентичності. Однак у ХХІ столітті ця професійна культура стала особливо вразливою до глобальних зрушень та криз. Повномасштабна війна Росії проти України, розпочата у 2022 році, різко змінила траєкторії життя моряків і їхніх родин.

Дане дослідження є антропологічним поглядом на те, як глобалізація та війна вплинули на життя одеських моряків – як професійної, мобільної, але водночас уразливої соціальної групи. З одного боку, українські моряки є частиною глобального ринку праці, адже працюють під іноземними прапорами та відповідно інтегровані в світову морську економіку. З іншого – вони стали заручниками нової реальності: правових обмежень, воєнного стану та геополітичної нестабільності.

Метою дослідження є проаналізувати соціокультурні трансформації в житті одеських моряків та їх родин під впливом глобалізації та війни.

Дане дослідження базується на власному досвіді та авторському польовому матеріалі, а саме спостереженнях, інтерв'ю з представниками українських сімей та їх родин, які тимчасово або постійно проживають в

країнах Європи, моніторингу онлайн-спільнот українських моряків, груп підтримки дружин моряків у Telegram-каналах, нарративному аналізі життєвих історій, що стосуються адаптації та тимчасового вибору місця для проживання.

До початку повномасштабного вторгнення Росії понад сто тисяч українських моряків регулярно працювали в міжнародних екіпажах [1], забезпечуючи родини завдяки рейсам під іноземними прапорами, для багатьох родин саме моряк був основним годувальником сім'ї. Життєва структура морської родини будувалася за циклічною схемою: море – берег – розлука – повернення, орієнтовно 4–6 місяців у морі – 3 – 4 вдома.

Водночас поруч завжди були морячки – дружини, матері, подруги, які підтримували побут, дітей, родини, а також брали на себе всю емоційну й організаційну роботу у часи відсутності партнера. Проте з 2022 року ситуація радикально змінилася.

Глобалізація зробила українських моряків частиною світового ринку праці, але війна ускладнила можливість виїзду чоловіків за кордон — навіть попри те, що багато держав визнали моряків ключовими працівниками. Багато моряків втратили контракти, а родини — засоби до існування.

Сподівання на вирішення проблеми з виїздом з'явилися серед українських моряків після прийняття урядом постанови від 02 вересня 2022 р. № 992.

«У разі введення на території України воєнного стану громадяни України чоловічої статі віком від 18 до 60 років мають право перетинати державний кордон України, якщо вони прямують для роботи на морських суднах, суднах внутрішнього плавання у складі екіпажів таких суден або для проходження практичної підготовки на суднах» [3], – зазначається у постанові. Урядова постанова від вересня 2022 року дозволила виїзд лише вузькому колу моряків (курсанти, екіпажі «зернової ініціативи»), однак більшість з них залишилась без легального механізму роботи.

У результаті виникла нова соціальна ситуація:

- *по-перше*, моряки, яких війна застала в рейсі, залишилися за кордоном і не повернулися додому, щоб не втратити роботу;
- *по-друге*, виникає нове явище – професійна діаспора українських моряків у Європі, сформована не за етнічним, а за професійним принципом, зокрема, у Польщі, Болгарії, Румунії, Молдові та інших країнах Європи. Таким чином, українські моряки загалом та одеські моряки зокрема стали носіями нової професійної діаспори — групи, що водночас має ознаки трудової, вимушеної та транснаціональної міграції. Їхнє життя об'єднує кілька рівнів належності: з одного боку до професійної спільноти, з іншого – до нової локальної громади в ЄС, а також до рідної Одеси та України загалом;
- *по-третє*, родини були змушені адаптуватися до тривалого перебування за межами України або ж до розділеного життя.

В умовах війни моряки зіткнулися з проблемами різного характеру – професійного, а саме – спроби зберегти роботу, місце працевлаштування, окремо – проблема оновлення документів, побутового – облаштування нового житла та забезпечення себе та родини всім необхідним, сімейного – можливості

тривалого/періодичного перебування разом з сім'єю під час відпустки та відповідно психологічного, а саме бажання та прагнення повернутися додому та зустріч з ризиками, пов'язані з цим.

В результаті виробляються нові адаптаційні стратегії, зокрема:

збереження професії – онлайн-оновлення документів, проходження тестів за кордоном (наприклад, у Польщі), Дана ситуація вирішилася на користь моряків в незалежності від реалій війни. В зв'язку з тим, що Україна перейшла на міжнародну систему підтвердження кваліфікації моряків, виникла можливість обмінювати частину документів онлайн, без особистої присутності. Окрім цього з'явилася можливість здавати необхідні кваліфікаційні тести в Польщі, що підтверджується офіційною інформацією, яка розміщена на Урядовому порталі [4];

організація побуту – вибір місця проживання, тривала оренда або придбання житла.

Частіш за все вибір нової країни проживання обумовлено близькістю розташування до України. Це пов'язано з можливістю бачитися з родиною, якщо вона й досі перебуває в Україні, тому більшість українських моряків зробила свій вибір на користь Молдови, Румунії, Болгарії та Польщі.

Попит на житло в країнах перебування зумовив значне зростання цін на оренду нерухомості, тому для частини моряків виходом з ситуації стала купівля житла або оренда житла на тривалий термін, що є більш вигідним з фінансової точки зору та надає можливість для виїзду сім'ї та тривалого перебування в новій країні.

Власний досвід та опитування сімей моряків, які тимчасово перебувають за кордоном за часів повномасштабного вторгнення Росії на територію України засвідчив наступну мотивацію вибору країн для тимчасового перебування.

Перший чинник, що спонукає до вибору країни тимчасового перебування – безпосередня територіальна близькість до місця постійного проживання, в даному випадку Одеси, а вибір падає на Молдову чи Румунію. Вибір може бути також обумовлений тим, що дружина моряка працює і не може тривалий час перебувати за кордоном, а діти поки що продовжують навчання в школі на території України. *Другий чинник* – «пошук своїх», тобто вибір країни тимчасового перебування залежить від присутності в даній країні родичів чи близьких друзів. *Третій чинник* – порада знайомих. Це підтверджує польовий матеріал. Окрім цього, сюди додаються *наступні чинники*, що підтверджується свідченнями респонденток: у виборі країни проживання немаловажну роль зіграла схожість мови, менталітету, а також цінова політика приймаючої країни.

Важливу роль у психоемоційній підтримці під час тривалого перебування за кордоном відіграє створення мереж підтримки – груп в соцмережах, які часто сформовані за принципом країни перебування – наприклад, «Українські моряки в Молдові, Румунії», «Українські моряки в Болгарії», або групи «Морячки України» [2], яка орієнтована виключно на морячок (дружин, наречених моряків), де можна обмінятися чи знайти інформацію, необхідну для вирішення важливих питань, як то пошук житла, дитсадочка, школи для дитини, можливості передачі посилки додому тощо.

Окрему увагу заслуговує саме жіночий досвід у подоланні різноманітних криз в морських родинах, а саме зумовлених невизначеністю, зміною місця проживання, війною. Морячки виконують не лише функцію «берегової підтримки», а й стають активними учасницями нових міських середовищ: організовують побут, шукають школи, підтримують одна одну, вони формують віртуальні спільноти солідарності, які заміщують традиційні інституції підтримки.

Морячки стали не лише берегинями родини, а й локальними активістками, волонтерками, посередницями між Україною та новим місцем проживання. Їхня діяльність сприяє не лише адаптації, а й конструюванню нових форм солідарності, формуванню культурного простору у країнах тимчасового перебування.

Ще одним важливим викликом для одеських моряків стала психологічна напруга, пов'язана з постійною тривогою за родину в Україні, неможливістю бути поруч. У відповідь на це зростає роль соціальних мереж як віртуального середовища підтримки. В даному випадку допомагає можливість постійного зв'язку через Вайбер, Вотсап, Телеграм, відео та фотозвіти з сімейних подій, підтримка з боку рідних та близьких, віра та сподівання на завершення війни та Перемогу України.

Зібраний матеріал також засвідчує, що у багатьох родинах виникає модель транскордонного існування: діти й дружини залишаються в Одесі, моряки – у Болгарії, Молдові чи інших країнах, а родина бачиться лише під час коротких відпусток. Це породжує нові виклики – психологічні, емоційні, соціальні, з якими родини стикаються щодня.

Життя одеських моряків у часи війни стало дзеркалом трансформацій, що переживає українське суспільство. Моряки виступають водночас і як мобільна еліта, транснаціональні працівники, а також як уразлива група в умовах правових обмежень та військових ризиків. Їхні родини демонструють соціальну стійкість, гнучкість та здатність до самоорганізації

Таким чином, ми бачимо, як глобальні процеси «вкорінюються» у повсякденне життя одеських морських родин, формуючи нові форми належності – до професії, до нової громади, до рідного міста. Моряки – це не лише працівники на рейді, а й віддзеркалення глобальних змін, чие життя – складна комбінація мобільності, ризику, турботи та гідності.

І саме ці локальні історії варті того, щоби бути почутими – у політиці, в дослідженнях, у проєктах сталого розвитку та інтеграції діаспор.

Список використаних джерел:

1. Гордійчук, Д. (2022) Усі на борт. Як моряки відстояли право на роботу за кордоном. Економічна правда. 28 серпня 2022 року. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2022/08/28/690912/> (дата звернення: 19.12.2024).
2. Група «Морячки України» в Telegram. URL: t.me/moryachki_girls_ua (перегляд станом на травень 2025 р.).

3. Постанова Кабінету міністрів України від 2 вересня 2022 р. № 992 «Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України». Урядовий портал Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2022-п#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
4. Урядовий портал. Єдиний портал органів виконавчої влади в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-polshchi-vidkryto-prostir-de-moriaky-zmozhut-sklasty-istrytu-na-pidtvrdzhennia-kvalifikatsii-ta-prysvoiennia-zvannia> (дата звернення: 19.12.2024).